

De kleuren van
en Zahir

EVA

BESCHRIJVING VAN OPGEBOUWDE EXPERTISE BINNEN DE
BEHANDELGROEPEN VOOR MEIDEN DIE BEDREIGD WORDEN
MET AAN EER GERELATEERD GEWELD

Deze publicatie is tot stand gekomen op initiatief van Kompaan en de Bocht en Fier, landelijke expertisecentra op het gebied van hulpverlening aan mensen die te maken hebben met eerge relateerd geweld.

De kleuren van EVA en Zahir

Beschrijving van opgebouwde expertise binnen de behandelgroepen voor meiden die bedreigd worden met aan eer gerelateerd geweld

Ilona Brekelmans, Gerda de Groot

ISBN 978 90 8850 580 5

NUR 740

© 2014 B.V. Uitgeverij SWP Amsterdam

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veevoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16B Auteurswet 1912 j° het Besluit van 20 juni 1974, Stbl. 351, zoals gewijzigd bij het besluit van 23 augustus 1985, Stbl. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot Uitgeverij SWP (Postbus 257, 1000 AG Amsterdam) te wenden.

Voorwoord

'De kleuren van EVA en Zahir' is een methodische weerspiegeling van de kern van het zorgprogramma dat Kompaan en de Bocht en Fier hebben ontwikkeld voor meiden die in aanraking komen met eengerelateerd geweld. Een doelgroep die lange tijd onzichtbaar is geweest omdat we de problematiek niet in deze hoedanigheid kenden. Termen als huiselijk geweld en kindermishandeling waren ons wel bekend en de problematiek werd tot een aantal jaren geleden onder deze noemer geschaard.

Helaas leerde de praktijk ons dat deze aanpak ontoereikend was. Meerdere eermoorden vonden plaats in Nederland, waardoor de noodzaak ontstond kennis en specialistische hulpverlening te organiseren. Nu, zeven jaar na de start van de twee pilots kunnen we stellen dat dit specialistische aanbod er staat. En we zijn ons er terdege van bewust dat het delen van deze expertise cruciaal is in het herkennen van deze problematiek en het nemen van de juiste stappen.

Wanneer hulpverlening dicht bij huis en in de eigen regio georganiseerd kan worden verdient dat de voorkeur. Het is daarbij wel van belang de overwegingen hiertoe door specialisten te laten beoordelen. Verkeerde beoordelingen hebben helaas eerder geleid tot onomkeerbare gevolgen.

Kompaan en de Bocht en Fier bieden daarom niet alleen gespecialiseerde opvang en behandeling aan deze meiden; we bieden een bijdrage aan de expertiseontwikkeling op dit gebied door middel van consultatie en deskundigheidsbevordering.

'Zaterdagavond 15 januari 2006 staat nog in mijn geheugen gegrift. In mijn bereikbaarheidsdienst kreeg ik een telefoontje van de hulpverleners van de vrouwenhulpverlening dat een Iraakse cliënte, 21 jaar, was vermoord door haar broer bij haar familie thuis. Twee weken eerder was ze bevallen van een prachtig kindje.

Aangekomen bij de Bocht was er al volop contact met de politie en het Openbaar Ministerie.

In ons dossier van deze cliënte stond heel helder hoe groot onze twijfels en de twijfels van de politie waren over dit familiebezoek. Ook al had haar oudste broer, vanuit Irak, haar zelf gezegd dat de familie haar en het kindje zou accepteren. Er stond ook heel helder hoe groot haar verlangen was naar haar familie en hoe groot haar eenzaamheid was. Voor De Bocht (sinds 2009 Kompaan en De Bocht, hulpverlening

aan jeugd, vrouwen en gezinnen) begon op zaterdag 15 januari expliciet het traject van kennisontwikkeling en samenwerking rondom eerge relateerd geweld.

Nooit meer heb ik daarna een grotere verslagenheid gezien bij mijn collega's en mijzelf. Compleet ongeloof over het vermoorden van je zus, net moeder geworden.

Met grote betrokkenheid van de toenmalige Minister van Integratie, mevrouw Verdonk (VVD), en met brede politieke samenwerking werd kort daarna het programmabureau Eerge relateerd Geweld ingericht. Er was namelijk in die tijd een aantal ernstige incidenten openbaar geworden, én herkend als eerge relateerd geweld, eerwraak en eermoord.'

Lian Smits, bestuurder Kompaan en de Bocht

'Eind 2004 namen we bij wijze van uitzondering de zeventienjarige Irakese Hanan op. Haar familie was er achter gekomen dat ze stiekem een vriend had, waarop ze halsoverkop op de vlucht moest. Toen haar voogd contact met ons opnam verbleef ze al twee nachten in een politiecel. Haar voogd was ten einde raad omdat hij stad en land had afgebeld en haar nergens kon onderbrengen. De jeugdzorg wilde haar niet opnemen omdat ze haar niet konden beschermen tegen haar familie. Bovendien, zo was de redenering, is de residentiële jeugdzorg voor kinderen die behandeling nodig hebben en met Hanan leek niks aan de hand. De vrouwenopvang is weliswaar gespecialiseerd in het bieden van veilige opvang, maar neemt in principe geen minderjarigen op. Bovendien is de vrouwenopvang niet geheel toegerust op het bieden van begeleiding aan minderjarigen. Hoewel Hanan in de jeugdgevangenis veilig zou zijn, oordeelde de kinderrechtter dat ze daar niet thuishoorde.'

Linda Terpstra, bestuurder Fier in: Terpstra, L., Dijke, A. van & Westra, K. (2006)

De landelijke expertise- en behandelcentra EVA (Kompaan en de Bocht) en Zahir (Fier) zijn ontstaan uit de praktijk; de situatie van de vrouwen die we hierboven beschreven en van velen met hen. Het was op basis van deze situaties dat het ministerie van VWS in 2007 de opdracht gaf tot het ontwikkelen van twee landelijke pilots in Nederland voor veilige opvang voor meisjes en jonge vrouwen die te maken hebben met eerge relateerd geweld. De situatie voor deze meiden is vaak zeer dreigend. In het kader van hun veiligheid zijn er daarom specifieke veiligheids- en beschermingsmaatregelen nodig, zónder dat zij in een gesloten setting geplaatst moeten worden: veilig en beschermd in een open setting. Landelijk aanbod is daarbij beslist noodzakelijk als het gaat om de veiligheid van deze meiden. De eigen regio en reguliere instellingen voorzien vaak niet in de dringende vraag die de meiden hebben wanneer hun familie intensief naar hen op zoek is.

Maar alleen veiligheid en bescherming zijn niet genoeg. De vaak algemeen aanvaarde uitgangspunten en principes van begeleiding en behandeling in Nederland kunnen namelijk niet standaard toegepast worden in eerculturen (onder andere problemen openlijk op tafel leggen en bespreken): deze dragen vaak bij aan escalatie van de situatie. In eerculturen – en zeker bij eerkwesties – moeten andere methoden worden gebruikt.

Het is bovendien essentieel om de betekenis van familie, eer, eerverlies en eerherstel vanuit het perspectief van het meisje, haar ouders en haar familie te bekijken. Professionals moeten dit perspectief kunnen zien en serieus nemen; een perspectief waarin waarden als individualiteit, autonomie en vrijheid een veel geringere betekenis hebben dan collectiviteit, gezamenlijkheid en bescherming.

De meiden uit eerculturen leven in twee werelden: de wereld van het collectief waarin familie en sociale omgeving leidend zijn. En de wereld van de individuele waarden waarin autonomie en eigen keuzes de boventoon voeren. Beide werelden stellen eisen, en aan beide werelden kunnen zij niet volwaardig deelnemen. Een enorm dilemma.

Veiligheid en bescherming in een open setting, zorgvuldig onderzoek ten aanzien van eercomponenten... ook dat is niet genoeg. De meiden hebben te maken met forse, complexe problematiek die specifieke expertise vraagt. Het betreft eervraagstukken, gezag- en gedragsproblematiek, traumagerelateerde problematiek, psychiatrische problematiek of combinaties daarvan. Ook binnen hun families speelt veel, bijvoorbeeld door hun migratiegeschiedenis, oorlogstrauma en/of de sociaaleconomische omstandigheden. Het enkel wijten van de problematiek aan culturele of religieuze oorzaken doet te kort aan wat er werkelijk speelt en werkt polarisatie in de hand; de vraagstukken hebben naast de context van eer ook een maatschappelijke context. Wij leven gezamenlijk binnen deze multiculturele samenleving en hebben een gezamenlijke verantwoordelijkheid voor de veiligheid en ontwikkelingsmogelijkheden van kinderen en jongeren.

De combinatie van het bieden van veiligheid en bescherming in een open categorale setting, het kunnen werken met de eervraagstukken in hun brede context én het integraal bieden van orthopedagogische hulp en jeugd-GGZ is tekenend voor het specifieke zorgprogramma dat we hebben ontwikkeld. Een zorgprogramma waarin ook families en sociale omgeving betrokken worden en waarbij sprake is van een transorganisatorische (sector overstijgende) samenwerking waarin de politie onmisbaar is.

Vraagstukken en dilemma's rond eerge relateerd geweld dagen uit tot bezinning op eigen en professionele waarden en normen, gehanteerde kaders en interpretaties. We hebben in onze zoektocht naar passende oplossingen de afgelopen jaren veel van de meiden en hun families geleerd. Zij houden ons in onze zienswijze en bejegening continu een spiegel voor.

Het zorgprogramma is een samenhangend geheel dat voortdurend in ontwikkeling is. We gaan niet uit van vaststaande traditionele of niet-traditionele aannames en wij-zij-overtuigingen.

In de voortdurende ontwikkeling van het zorgprogramma willen we meerdere perspectieven integreren om patronen van geweld te helpen doorbreken en recht te doen aan alle betrokkenen. Onze werkwijze staat ten dienste van de meiden en hun families die we ontmoeten.

Ontmoeting en dialoog zijn hierin sleutelbegrippen.

Deze publicatie is bedoeld voor professionals die werken met meiden (en hun families) die te maken hebben met eerge relateerd geweld. Het is een methodische en inhoudelijke handreiking, vooral gericht op veiligheidsvraagstukken in samenhang met complexe problematiek. Hoewel de ervaring en werkwijze van EVA en Zahir leidend zijn in de beschrijving biedt de publicatie voor een breed veld aandachtspunten. Deze aandachtspunten richten zich op visie, uitgangspunten, kaders voor hulpverlening, samenwerking en concrete werkwijze.

Met dank aan alle begeleiders, behandelaren en samenwerkingspartners voor de passie, de bereidheid tot reflectie, het geduld en de samenwerking. Bovenal dank aan de meiden en hun families die ons uitdagen en leren.

www.kompaanendebocht.nl

www.fier.nl

Leeswijzer

Voor de leesbaarheid schrijven we 'meiden' waar we meiden en jonge vrouwen bedoelen.

We schrijven 'mentor' waar we de vaste begeleider, vertrouwenspersoon van een meisje bedoelen.

We schrijven 'wangedrag' wanneer het gedrag betreft dat door de sociale omgeving als wangedrag wordt gezien omdat het niet overeen komt met de waarden en normen binnen de sociale omgeving. Het gedrag kan ook worden vermoed en dus nog niet concreet hebben plaatsgevonden.

Inhoudsopgave

1	Het vraagstuk	12
1.1	Eer en eercultuur	13
	Vereisten	13
	Roddel	16
	Twee werelden	16
	Seksualiteit	17
	Diversiteit	17
1.2	Eergerelateerd geweld	19
	Eergerelateerd geweld en huiselijk geweld	21
1.3	Aard en ernst	24
	Aard	24
	Gevolgen	27
	Ernst	28
1.4	Omvang en spreiding	29
2	Doelgroep	30
2.1	Wie zijn ze?	31
	Subgroepen	32
	Zwangere meiden	34
	Leeftijd	35
	Seksueel geweld	36
	Licht verstandelijke beperking	37
	Coping	38
	Trauma	38
2.2	Weg van huis	42
2.3	Selectie van de doelgroep	46
2.4	Criteria	47
	Indicatiecriteria	47
	Contra-indicatiecriteria	47
2.5	Risico- en beschermende factoren	47
	Risico	47
	Bescherming	48

3	Fysieke veiligheid	50
3.1	Veiligheid gedurende de opname	51
3.2	Samenwerking LEC EGG en OM	51
	Openbaar Ministerie	53
3.3	Afspraken met derden en vrijheden	54
	Vrijheden	54
	Veiligheidsplan	55
4	De aanpak: het methodisch proces	56
4.1	Het proces in fasen	57
	Zorg op maat in iedere fase	57
	Duur	59
	Minderjarigen	59
4.2	Fase Stabilisatie	59
	Normalisatie en stabilisatie	60
	MDO en verdiepingsdiagnostiek	61
	Advies	63
4.3	Fase Verwerking/behandeling	63
4.4	Fase Integratie	68
4.5	Fase Uitstroom	69
5	De aanpak: de inhoudelijk methodische kernelementen	72
5.1	Uitgangspunten	73
5.2	Doelen	75
	Hoofddoel	76
	Subdoelen	76
	Pedagogisch basisklimaat	77
	Agressie en geweld	80
	Opdoen van ervaringen in de buitenwereld	82
	Mentorprogramma's en sport	83
	Systeemaanpak	84
5.3	Het unieke beeld en het zorgprogramma	88
5.4	Transculturele en reflecterende professionals	90
	Parallele processen	92

6	Bemiddeling en systeemtherapie	94
6.1	De ontwikkeling	96
6.2	Bemiddeling	98
	Redenen voor bemiddeling	98
	Kans van slagen bij bemiddeling	101
6.3	Systeemtherapie	101
	Redenen voor systeemtherapie	103
6.4	Bemiddeling en/of systeemtherapie?	104
	Typologie van de doelgroep in relatie tot bemiddeling en systeemtherapie	106
7	Expertisecentra	108
7.1	Maatschappelijke relevantie	109
7.2	Transitie	111
7.3	Expertise	112
	Opleiding	115
	Consultatie, ondersteuning en kennisoverdracht	115
	Producten	116
	Bronvermelding	119